

Передмова

У цій книзі зібрані свідчення учасників Майдану про допомогу постраждалим. Видання є продовженням збірки інтерв'ю: «Майдан. Свідчення». К.: Дух і Літера, 2016. Тоді ми спробували показати масштаби та панораму подій, що відбувалися у 2013–2014 роках, зібравши спогади представників усіх груп учасників – бійців, медиків, кухарів, священників, охоронців тощо – у Києві та в країні. В новій книзі ми зосередилися саме на допомозі постраждалим і публікуємо свідчення вітчизняних медиків, їхніх помічників та наших закордонних друзів.

Першу частину текстів нової книги складають спогади про медичну (і менше – соціальну, психологічну, правову та іншу) допомогу майданівцям та їхнім родичам у Києві та Україні. Це безпрецедентний досвід самоорганізації людей, який має бути осмисленим і стати важливим для національної пам'яті сучасників, а також для майбутніх поколінь. Сподіваємось, що наша книга теж відіграватиме в цьому свою роль.

У другій частині книги представлені розповіді про міжнародну солідарність в організації допомоги постраждалим. Така взаємодія з іншими країнами не має аналогів у нашій історії і варта того, щоби бути зафіксованою – як вдячність і пам'ять для наших закордонних друзів.

× × ×

Розпочавшись як мирний студентський протест, Майдан був підданий неспровокованому нападу з боку правоохоронців, які виконували злочинні накази влади. Революція не виявилася безкровною. Протестувальникам довелося захищати свою гідність, зокрема і силовими методами. Розпочалися зіткнення, з'явилися постраждалі: побиті, отруєні газом, затримані, викрадені, поранені, скалічені. Вбиті. Рідні вбитих. Майже всі, чії розповіді зібрані у цій книзі, могли б сказати про себе, як сказала одна з волонтерок: *«Я розуміла, що не можу зупинити це насильство, але спроможна допомогти тим, хто може»*. Були потрібні різні види допомоги: медична, психологічна, інформаційна, правова, матеріальна, сприяння транспортуванню, координація дій всіх учасників. Кожен, хто відчував необхідність допомогти, знаходив можливість це зробити – іноді у найбільш неочікуваний для себе спосіб.

У спогадах учасників ідеться про те, як надавалася перша допомога в бойових умовах; як організовували евакуацію і транспортування поранених; як були облаштовані підпільні притулки та госпіталі – у церквах, магазинах, квартирах; як в умовах протистояння з владою волонтери навчалися конспірації, щоб вивозити поранених із державних лікарень у таємні притулки (*«ми займалися евакуацією*

поранених із Майдану і, якщо прямою мовою казати, викраденням із лікарень»); як працювали медики в лікарнях, притулках і стихійних медпунктах, облаштованих у монастирях і магазинах операційних; як організували нехарактерні для революційної стихії речі – облік і контроль – над медикаментами, у тому числі й наркотичними. Як проводили навчальні семінари та тренінги з надання першої допомоги («ми вирішили серйозно зайнятися тренуванням волонтерів, оскільки ненавчені приносять дуже мало користі»). Як створювали розклади прийомів та чергувань, як вели реєстри пацієнтів – на їх основі після революції видавали довідки, які визнавали МОЗ та інші офіційні структури. Як вирішувався конфлікт між необхідністю реєструвати та перевіряти – та небажанням пацієнтів і медиків «світитися». Як по-різному поводили себе міські служби. Як стикалися майже професійний менеджмент (організатори медичної служби говорили, що вони використовували досвід Помаранчевого майдану) і самоорганізація, іноді підтримуючи один одного, іноді навпаки – у протистоянні. Як координували допомогу київському Майдану та постраждалим майданівцям у різних регіонах; як організували відправку поранених на лікування за кордоном...

Дивно було, коли звідкись з'явилась здатність до організації. Люди дивувалися самі собі: *«Хоч і кажуть, що де два українці, там і три гетьмани, але ми іноді можемо організуватися»*. Люди відкрили, що страх, гнів, відчай, обурення, співчуття до жертв краще всього сублімуються у злагодженій роботі поряд із товаришами. *«Я знала, що я там, де мала бути і роблю те, що потрібно робити»; «Дуже важливо було те, що ми були при ділі, що ми знайшли свою нішу. У нас усередині був мікрокосмос такого захоплення, довіри, дружби, радості, який перекривав увесь негатив»*, – подібні зізнання зустрічаються у більшості розповідей. Різні люди – із різних областей України, різного віку та фаху, різного статусу, різних звичок і способу життя разом були Майданом – були прообразом тієї країни, якою ми хочемо стати. Майдан змінював людей, розкривав те краще, що вони мають.

Особливий інтерес становлять розповіді медиків. *«Усі працювали дуже злагоджено, швидко і точно – кожен лікар, і медсестра, і парамедики знали своє місце і свою роботу, чого не скажеш про наші "мирні" травм пункти і "швидкі"»* – зазначають чимало з майданівців. *«Війни та революції для медицини – це колосальний прогрес, хоча доводиться платити»* – кажуть медики. Люди гинули зокрема і тому, що не було знань і досвіду військової медицини (Супрун: *«Навіть саме від того, що вони віддали своє життя, я навчилася тактичної медицини. Адже ми бачили, що ми, як цивільні лікарі, не розуміли, як надавати цю допомогу <...> Через брак цього знання ми побачили, наскільки воно потрібне. Побачили своїми очима вагомність знання на війні. Почали програми тактичної медицини»*). Досвід роботи під час Майдану повинен стати уроком і на мирні часи, зокрема і досвід організації. *«Фактично ми почали будувати свою, революційну систему охорони здоров'я»*. Чимало медиків і волонтерів після перемоги Майдану виявились так чи інакше причетними до реформ у царині медицини, хтось зазнав поразки, розчарувався, хтось продовжує працювати – але це вже інша історія.

Медики по суті свого фаху допомагають усім (лікарі працювали, як їм і годиться, не робили різниці між постраждалими по цей бік барикад і по той»). Але й деякі волонтери, які не зв'язані професійним обов'язком, допомагали також пораненим з іншого боку, а про співчуття молодим строковикам говорять чимало із них: *«Більшість вевешників були молодими хлопцями, строчники, які сиділи на цих щитах уздовж стін, просто на холоді сиділи без їжі. Я згадувала тоді Майдан: на кожному кроці медпункт, якийсь чайок, якась підтримка, якісь речі – а вони просто сиділи, нікому не потрібні, як побиті собачки».*

Але не лише про ентузіазм, самоствердження, підйом, відчуття братерства та солідарності розповідають учасники. Гнітючий страх, відчуття сумної безнадійності, виснаженість, зневіра – все це також було, і про це неможливо забути. Чимало молодих волонтерів уперше в житті бачили насилля і смерть. *«Це те, чого, мабуть, не побажаєш і ворогу – брати телефони загиблих хлопців і відповідати на дзвінки батьків»*, – цю фразу не забуде ніхто з тих, хто прочитає її колись. Комплекс, про який знають психологи – «провина тих, хто вижив», – переслідував багатьох. *«Тих людей, які там були, ти впізнавав, їх одразу було видно <...> Всі вони були травмовані тими подіями»*, – говорить лікар львівської лікарні про поранених майданівців...

× × ×

Варто зазначити непоказову, проте дуже істотну роль дипломатів різних країн в Україні – без рішучих дій яких закордонна допомога не могла відбутися: *«...як керівник консульського відділу мав відповідати за те, щоб всі люди були готовими до швидкого і безболісного виїзду з України, щоб були всі документи, які потрібно...»*, *«із середини січня до нас у посольство (і не тільки до нашого посольства) почали приходити активісти з Майдану... ми в той момент прийняли рішення їх підтримати, як могли, і видавали їм такі візи... відкриті без щодо певного переліку документів, така emergency віза, за спеціальним рішенням...»*

По змозі ми намагалися в тексті книги поіменно назвати цих людей – але це не завжди вдавалося: дипломати живуть за своїми законами. Проте головний закон – закон людяності – працював як закон над законом: *«іноді доводилося оформлювати візу людям, у яких не було не лише закордонних, але й внутрішніх паспортів!»*.

Звичайно, основні ролі в організації лікування поранених за кордоном виконували наші закордонні друзі, які віднайшли шляхи і ресурси для допомоги пораненим. Проте солідарність виявляли і вітчизняні прикордонники, митники, державні службовці – всупереч діям влади: *«...тоді часто стріляли в очі, і більшість із тих, хто виїздив, мали такі пошкодження – легко можна було побачити, що це поранені люди, але ні разу не було жодного інциденту з прикордонною службою...»*, *«...це можуть підтвердити ті люди, які вивозили поранених через наземний кордон на Львівщині, на Волині, підтвердити, що прикордонники поводитися абсолютно не тільки чесно, але й гідно...»*.

Унікальний досвід допомоги та солідарності в різних країнах і громадах постає у свідченнях. Звичайно, не повний, проте характерний.

«Наші волонтери працювали по лікарнях. <...> Було дуже багато роботи з пацієнтами у Польщі по владнанню документів, взаємодії із лікарями, багато потребували перекладів особистих та медичних документів. Було таке, що ми запрошували до Польщі людей, які наражались на небезпеку в Україні. Наприклад, жінка хлопця із Самооборони, вагітна з малою дитиною, залишалась в Києві і до них прийшли "тітушки" – ми їх вирішили забрати до Польщі. Там вони переховувались якийсь час нашої підтримки, і було таких сімей в нас чотири. Одна з жінок народила дитину в Польщі». <...>

«...основну опіку над хлопцями несла я, завжди із своїм чоловіком, частково до нас долучалася громада Штутгарта. Ця опіка полягала в тому, що ми весь можливий час надавали переклади, збирали кошти, забезпечували хлопцям інтернет, привозили їм їжу додатково. Також ми просили наших громадян не бути байдужими до хлопців і, наскільки це можливо, часто їх навідувати. Ми контактували із їх родинами, приймали родини у себе». А це вже з інших свідчень.

Люди доброї волі збирали кошти чи шукали інші шляхи, щоб забезпечити постраждалим лікування у своїх країнах. «Я дуже перейнялася питанням, як же цим людям можна допомогти... та створила фандрейзинг, щоб збирати кошти», «Майдан тут сколихнув людей. Люди встали зі своїх диванів і пішли до лікарень – приносити їжу, одяг, давати гроші на допомогу постраждалим». У такому процесі кожен виконував свою роль: лікарі, координатори, організатори, експерти, добровільні помічники в країнах лікування тощо. «Це як мозаїка: робота волонтерів, робота посольства, робота лікарні – все це повідомлялось, працювало як єдиний механізм».

Особливо варто означити ролі української діаспори – і старої, і новітньої – ці люди найбільш гостро сприймали українські події як свої: «...Може вам здається з України, що от ми там далеко, в іншій країні, що нас це не стосується, а воно болить і стосується, не те, що ще більше, але принаймні так само, особливо, коли ти відчуваєш, що ти можеш щось зробити, є ресурси і просто неможливо не допомогти...» Спасибі їм за це, та будемо сподіватися, що новостворені організації, неформальні об'єднання людей довкола допомоги Майдану сприятимуть їхнім солідарним відносинам між собою та з новою Україною.

Солідарність людей у драматичні часи історії – одна з найбільших цінностей сучасного світу. Ми відчули це після кривавих подій Майдану. На допомогу постраждалим прийшли поляки і литовці, американці та канадійці, німці та ізраїльтяни.

Дуже швидко організувалися шляхи порятунку та допомоги пораненим майданівцям у низці країн світу. У ці процеси було включено сотні і тисячі людей, які в міру своїх можливостей будували мости допомоги в ім'я життя тих, хто відстоював свободу та гідність. Українські медики (та всі, хто їм допомагав) забезпечували допомогу постраждалим в Україні, та одночасно шукали шляхи для часто більшш кваліфікованого лікування за кордоном.

Пораненим допомагали: посольства та уряди низки країн, українські громади з Європи, США та Канади, Ізраїлю, місцеві організації; міські громади. Люди збирали для постраждалих на Майдані гроші, речі та ліки, допомагали організувати лікування, реабілітацію та побут майданівців, їхніх рідних, брали участь в благодійних заходах.

Представники Української федерації Америки домовлялися з клініками в різних частинах країни, з лікарями, яких знали особисто. Організовували лікування і важкохворих, інколи протягом багатьох місяців.

Канадські пластичні хірурги допомагали як у своїй країні, так і навчали лікарів в Україні.

Спеціальними літаками привозили поранених у лікарні Польщі – до Вроцлава і Познані. Сотні поранених вилікували завдяки зусиллям польських лікарів і місцевих волонтерів. Українці, громади в діаспорі ставали організаторами необхідної допомоги тим, хто перебував у лікарнях та їхнім родинам.

Наші автори розповідають і про німецький «Боїнг», який доставив поранених до Німеччини, про самовіддану роботу закордонних лікарів і неоціненну допомогу волонтерів...

Спецрейси вилітали з Борисполя до Чехії, приймаючи на борти поранених. Рятувати українських хлопців допомагали державні структури і, звичайно, волонтери. Наші колишні співвітчизники змогли організувати допомогу найважче пораненим в Ізраїлі, де рівень медицини є добре знаним у світі: *«Мы знали: что требуется лечение, и что в Израиле могут помочь, а в Украине не могут...»* Чи, скажімо, в Австрії волонтери знайшли унікальних фахівців: *«...Йому відновили руку. Коли поїхав додому – у нього повністю функціонувала рука. Це було досягнення, я знаю, що таку операцію йому б в Україні не зробили...»*

× × ×

Майдан – подія в історії країни і одночасно в історіях людей; на Майдані народилась країна людей, а не безособистісних сил і мас. Розповіді наших авторів – дуже особисто особисті. У кожного своя власна історія: участь у допомозі на Майдані як невід’ємна від його життя і від величезної події – «Майдан». Кожен бачить цю подію по-своєму. Багато хто не втримується від оцінок; ці оцінки інколи суперечать одна одній, іноді суперечать і розповіді про факти. Справа майбутніх істориків перевіряти те, що було розказане, і відновити «об’єктивну картину». Ми не ставили собі це за мету, однак у деяких випадках вважали за потрібне надати певні коментарі. Вимушено скорочуючи транскрипти, ми, редактори, відчували, що ріжемо по живому, і намагалися максимально зберегти цілісність розповіді. Оповідачі дуже різні – і їхні розповіді також. Стримані і схвильовано-ліричні, ті, що прагнуть об’єктивності, і ті, що не приховують своєї небезсторонності, патетичні та іронічні, детальні та допитливі щодо подій і фактів, зосереджені на загальному...

Зібравши матеріали для цієї книги в 2016–2017 роках, ми опрацювали більш ніж 100 інтерв'ю... Ми запрошували для розповідей тих, хто, на нашу думку, міг би максимально висвітити тему – допомогу постраждалим.

Як і в першому томі, так і зараз, це були глибинні інтерв'ю, які дозволяли максимально вислухати і записати досвід наших «героїв». Мову розповідей ми зберігали – чи то була українська, чи російська. І особливості мови наших респондентів теж намагалися передати, проте редагували суржик чи ненормативну лексику.

Попри те, що через необхідність, наша вибірка має не такий обсяг, як хотілося б, вона відображає основні процеси і тенденції розвитку подій.

Майже всі оповідання закінчуються словами: «а потім настав Крим і війна». «Допомога постраждалим» триває, але вже інакше, хоча часто в ній беруть участь ті самі люди. Багато хто з тих, хто стояв на Майдані поруч і разом працювали, ідейно розійшлися. Але відчуття «ми – країна», що тоді народилося, вже не зникне. І подію його народження важливо буде пам'ятати й розуміти. Ми сподіваємося, що цій меті послугує, зокрема, й наша книга.

× × ×

Дякуємо всім учасникам проекту, які поділилися з нами своїми спогадами, а також інтерв'юерам, дешифрувальникам, редакторам.

Наша особлива подяка пану Артему Миргородському (його розповідь також у книзі), який надав нам списки учасників медичної допомоги та був нашим незмінним консультантом у роботі над книгою.

× × ×

Аудіозаписи спогадів із часом будуть передані з Центру юдаїки НаУКМА для зберігання та ознайомлення в один з архівів країни.

× × ×

У книзі представлені 2 мапи: центру Києва, де розгорталися основні події Революції Гідності, та більш віддалених районів, де були розташовані підпільні шпиталі та притулки, а також покажчики: іменний, географічний, скорочень і назв організацій та ініціатив.

× × ×

♦ – знак, який вказує, що в книзі вміщено інтерв'ю з цією людиною.

Ірина Берлянд,
Леонід Фінберг